

FRÅN STEN TILL STÅL

De viktigaste svenska redskapen
från stenåldern till våra dagar

*Kulturhistorisk utställning
i pedagogiskt syfte anordnad i*

Nordiska museet mars—maj 1931

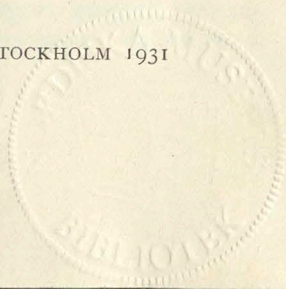
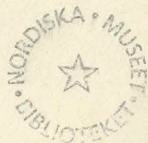
av

Livrustkammaren,
Nationalmuseum, Nordiska museet
och Statens historiska museum

med bidrag från Riksmuseets
etnografiska avdelning

IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG, STOCKHOLM 1931

N.M.S.

Väggsten

Ex. A

UTLÅNAS EJ

Denna utställning är den andra i ordningen av de i pedagogiskt syfte anordnade kulturhistoriska expositioner, vilka anordnats av en av Livrustkammarens, Nationalmuseum, Nordiska museets och Statens historiska museums chefer sammansatt kommitté. Det utskott, som haft sig anförtrott utställningens anordnande, består av antikvarien fil. dr. Otto Frödin, museilektorn fil. lic. Ernst Klein och i:e folkskoleinspektören fil. dr. Karl Nordlund.

Materialet till utställningen är hämtat från Livrustkammaren, Nordiska museet, Riksmuseets Etnografiska avdelning och Statens historiska museum.

FRÅN STEN TILL STÅL.

»Från sten till stål» ha vi kallat denna utställning. Därmed ha vi velat ange, att den omfattar redskap ända från den tidsålder, då materialet för de vassaste, hårdaste och mest motståndskraftiga verktygen och vapnen var *sten* och fram till en tid, då motsvarande saker kunde göras av det skarpaste och smidigaste *stål*. Däremot är det naturligtvis icke så, att alla redskap från stenåldern gjordes av sten lika litet som vi hålla oss enbart till järn och stål nu för tiden. De två materialen beteckna bara ytterpunkter.

Utställningen avser *icke* att visa *alla* de former, i vilka något slags redskap förekommit under de olika tidsåldrarna, ej heller, hur varje särskild form småningom övergått till en annan. En sådan framställning, som förresten aldrig skulle kunna göras fullständig, skulle ta alldeles för mycket plats och för övrigt inte alls visa just det som här skall framställas.

Utgångspunkten för denna utställning är frågan: »hur bar man sig åt . . .» eller »vad hade man för redskap» till den ena eller andra verksamheten under stenåldern, under bronsåldern, under järnåldern o. s. v.? Därför omfatta var och en av de stora huvudgrupperna eller stamträden sådana redskap, som från början haft en gemensam rot i någon mycket enkel och naturlig form, som då kunnat användas för en hel hop olika men besläktade syften. Så t. ex. upptar gruppen »sticka» en mängd olika spetsiga redskap, vilka småningom uppfunnits såsom förbättringar av de spetsiga stenar eller benbitar, som man från början haft att sticka hål med, vare sig det gällt att borra i trä eller skinn, eller sticka ihjäl ett djur eller en fiende. På samma sätt är det med gruppen »skära», gruppen »hugga», gruppen »krossa» och i viss mån även med den stora kärngruppen. Mellan dessa

stora grupper ha vi satt upp några mindre med specialredskap för mera begränsade ändamål. Till vänster om ingången se vi sålunda några enkla redskap för framställande av tråd och tyg. Till höger ha vi en grupp som illustrerar, hur människor smykat sig från äldsta tider. Till vänster om kärngruppen se vi elddon från stenåldern och upp till våra dagar och till höger om kärlen ha vi en del stekpannor, halster och andra stekredskap från järnåldern, medeltiden och nyare tiden. Strax till höger om denna grupp sitter ett litet stamträd med verktyg att knipa med, d. v. s. olika slags tänger och pincetter ända från bronsåldern.

Det är mycket lätt att förstå systemet i utställningen, om man bara håller fast vid några få synpunkter. Först och främst lägga vi märke till att, såsom redan påpekats, samtliga föremål på ett stamträd måste anses ha utgått från någon enkel, gemensam urform, vilkens art anges nederst på själva trädstammen. Därefter måste man komma ihåg, att alla föremål med *mörkgrön* bakgrund härröra från *stenåldern* d. v. s. från årtusendena före omkr. 1500 före Kristi födelse. På de *terracottafärgade* rutorna sitta saker som varit i bruk under *bronsåldern* d. v. s. de tusen åren mellan omkring 1500 och omkr. 500 före Kristi födelse. I de *olivgröna* rutorna finna vi föremål från *järnåldern* d. v. s. tiden från omkr. 500 före Kristi födelse till omkr. 1050 efter Kristi födelse. I de *ljusblåa* fälten följa så saker från *medeltiden* d. v. s. omkr. 1050 efter Kristi födelse till omkr. 1550 och slutligen i de tegelröda rutorna föremål från tiden efter 1550 intill våra dagar. Dock ha dessa föremål från nyare tiden i allmänhet icke någon alldeles modern tidsprägel. Detta beror på, att den senaste stora »åldern» inom kulturutvecklingen, den, som väl en gång kommer att bli kallad »maskinåldern», i så många fall direkt avbrutit traditionerna från äldsta tider, att föremål från den tiden, d. v. s. vår egen från omkr. 1850, i många fall knappast ansluta sig till någon av de här framställda serierna. Flertalet saker från nyare tiden äro hämtade ur *Nordiska museets* samlingar av föremål tillhörande den *svenska allmogen* och äro sålunda »nutida», men ej »modärna», medan de äldre perioderna representeras av saker från *Statens historiska museum*. Enstaka saker, framförallt vapen, tillhöra *Livrustskammaren*.

Så gott som alla de utställda föremålen äro av svenskt ursprung eller ha åtminstone brukats i Sverige. Det är sålunda det svenska folkets husgeråd, redskap och vapen från äldsta tider, som vi här kunna studera.

Emellertid är det ju tyvärr så, att de flesta äldre föremål

som över huvud taget bevarats till våra dagar, ha kommit fram till oss i ett mycket medtaget skick. Endast de mest motståndskraftiga delarna finnas kvar, medan allt annat t. ex. träskäff, lindningar av läder eller bast o. s. v. länge sedan förmultnat. Dessutom äro många av dessa föremål så pass olika, vad vi äro vana att begagna, att de åtminstone i sitt nuvarande skick icke riktigt kunna upplysa oss om, hur de en gång brukats. Därför ha vi sökt att fullständiga utställningen genom att från *Riksmuseets etnografiska avdelning* låna en del föremål och fotografier från sådana naturfolk, som ända in i vår tid använt redskap motsvarande dem som vi hos oss endast finna i jorden. Dessa moderna stenyxor, benharpuner o. s. v. visa i jämförelse med våra svenska fornfynd tydligt och klart, huru dessa en gång sett ut, och fotografierna giva oss en levande föreställning om, på vad sätt de begagnats. När vi sålunda se på en grupp, böra vi därför försöka att åtminstone för de äldsta föremålen del draga nytta av de upplysningar som stå att få på *bordet nedanför* gruppen.

Det är icke meningen att denna utställning skall ses på fem minuter. Här finnas egentligen inga onödiga och överflödiga saker. Varje föremål — och många av dem äro verkligen enastående eller åtminstone ytterst rara saker — är valt så, att det illustrerar så mycket som kan belysas av en redskapstyps utseende under en viss period. Man måste därför, om man vill ha någon behållning, följa stamträden från stammen och uppefter grenarna, på vilka den nederst målade texten anger, för vilket behov de på grenen anbragta föremålen ha brukats. Det torde kunna anses rimligt, att en skolklass får begagna så mycket tid som en vanlig lektion d. v. s. 45 minuter för att bese utställningen, varvid varje grupp kan få omkring 5 minuter på sin lott. Har man längre tid, är det så mycket bättre och ännu bättre är det, om man kan dela besöket på ett par gånger och sålunda inte behöver se mer än halva utställningen åt gången. Den ordning i vilken man ser de olika grupperna är i stort sett likgiltig ty de äro var för sig tämligen avslutade enheter.

I det följande ges de nödvändigaste uppgifterna om föremålen samt några av de synpunkter, som kunna anläggas på dem. Besökarna kunna själva lätt komplettera dem genom egna iakttagelser och jämförelser.

Grupp I. »Sticka.»

En hård och vass spets har kunnat behövas i alla tider och i en mängd situationer. Naturen har lärt oss detta, men försett oss stackars människor med bra dåliga redskap i den vägen, åtminstone om man jämför oss med de stora rovdjuren, för att inte tala om tjuren, noshörningen och narvalen. En spetsig stör räcker ju ganska långt och har väl hört till de äldsta ersättarna för klor, huggtänder och horn. Likaså har människan tidigt begagnat sig just av dylika spetsiga organ ur djurvärlden, om de lyckats ta dem från deras ägare. De föremål från äldre stenåldern, som här satts vid roten av stamträdet äro emellertid enkom tillverkade av hårt materiel för att sticka med, ehuru ingen kan säga, för vilket speciellt ändamål de gjorts. De se ut att duga till litet av varje, till dolk, pryl, hacka, möjligen också spjut. De för särskilda ändamål formade, spetsiga föremålen ovanför äro senare utvecklade ur sådana grova former, alltefter som människorna småningom uppfunnit de konster, för vilka sådana specialredskap behövts (t. ex. sy eller meta). Särskilt nålgruppen är intressant. I stenåldern ha vi ännu bara olika slags prylar samt något som otvivelaktigt varit borrar, gjorda av flinta, men redan i bronsåldern ha vi både synål, knappål, prydnadsnålar och bland prylarna t. o. m. en krokig av samma sort som skomakarprylen högst uppe i nutidsgruppen. Prylserien visar förresten en otrolig seghet. Ty spetsade benpipor ha använts som prylar ända in i våra dagar. Vad borrararna beträffar, finna vi en ordentlig navare redan på järnåldern och på medeltiden ha vi alla slags borrh representerade utom det moderna centrumborret. Likartade observationer som dessa kunna vi göra inom de olika grupperna. Det kan vara värt att lägga märke till, hur nära den moderna korphackan man hade kommit redan på stenåldern eller hur en stenåldersform som benharpunen levat kvar ända in på medeltiden. Vad metkrokarna beträffar tyckas de i princip ha varit färdiga redan under stenåldern, och i mer speciella former, som angelkrok och blänkmäte, redan under järnåldern. På borden se vi utomordentligt slående likheter med föremålen på väggen hämtade från olika naturfolk. Etiketterna ge besked om vart och ett av dessa.

Grupp II. »Krossa.»

Den runda och den avlånga stenen nederst i denna grupp representera två synnerligen viktiga verktyg under stenåldern, båda troligen avsedda för att arbeta i sten och flinta med. Den

Grupp I. »Sticka.»

Benpryl, järnprylar, synålsbrev, järnborrar.	Pilspetsar av järn.	Utrivskrok till utrivning av kolmilor, spetsackor och korpar av järn.	Modern jakt-kniv och dolkar från 15- och 1600-talet.	Spjutspetsar av järn, t. v. björnspjut från Lappland.	Harpunspetsar av järn.	Olika ljuster av järn.	Angelkrok, slantkrok, vanliga metkrokar, primitiva trä- och benkrokar från Lappland.
Benpryl, prydnadsnålar av ben, synål av järn, järnborrar.	Pilspetsar av järn och ben.	Utrivskrok?, spetsacka o. korpar av järn.	Stiletartade järndolkar.	Spjutspetsar av järn.	Harpunspetsar av ben.	Ljuster av järn.	Enkla metkrokar av järn och brons.
Ben- och järnpryl, prydnadsnålar av brons, synålar av brons och järn, borrh av järn.	Pilspetsar av järn och ben.	Spetsacka av järn.	Stor, eneggad dolk av järn.	Spjutspetsar av järn.	Harpunspetsar av järn.	Ljuster av järn.	Angelkrok och slantkrok av järn.
Benpryl, stor dräkt-nål av brons, gotländsk sårform, mindre bronsnålar, synålar.	Pilspetsar av brons.	Spetsacka av sten.	Större och mindre bronsdolkar.	Spjutspetsar av brons.	Inga harpuner påträffade.	Inga ljuster påträffade.	Metkrokar av brons.
Bennålar, prylar av ben och sten, borrar av sten.	Pilspetsar av flinta, skiffer och ben.	Spetsackor av ben och sten, korp av sten.	Dolkar av flinta och ben.	Spjutspetsar av ben, flinta och skiffer.	Harpunspetsar av ben.	Ljuster av två benspetsar.	Benmetkrokar av olika slag.
Borrh + nål	Pil	Spetsacka	Dolk	Grovt tillslagen flintspets, benspets.	Harpun	Ljuster	Metkrok

större av dem kan dessutom mycket väl ha varit gnidsten till en kvarn. Men redan under stenåldern har man haft särskilda verktyg både för att mala, bulta sten, hamra, slåss och t. o. m. för att ståta med på samma sätt som i våra dagar konungar, kommandanter, ordförande m. fl. bära ett slags klubbor som värdighetstecken. Det märkliga, i sten skulpterade björnhuvudet kan icke förklaras som något annat än ett värdighetstecken, en ceremoniklubba från stenåldern. Under hedendomens sista tid var det ett annat föremål ur samma grupp, den kortskafade hammaren, Tors tecken, som bars av fromma asadyrkare på samma sätt som de kristna under samma period gärna buro ett kors om halsen. Sådana Tors-hammare hittas ej sällan i gravar från senare delen av vikingatiden. Vad kvarnarna och deras kusiner mortlarna beträffar, finnas ända in i vår tid i avlägsna trakter handkvarnar av en typ, som redan på järnåldern om inte förr avlöste stenålderns enkla »gnidkvarn», vilken f. ö. levat kvar som saltkvarn. Men också handkvarnen utvecklade sig tidigt till mera fulländade former som vi se överst.

På bordet nedanför finna vi bl. a. enkla klubbor av trä med tyngder av snäckskal, sten o. s. v. Hövdingstaven från Nya Zeeland är en typisk ceremoniklubba.

Grupp III. »Knipa»

Från stenåldern känna vi inga redskap att knipa med. Och från bronsåldern ha vi endast pincetter avsedda att nypa ut skäggstrån med. Man tycks ha varit mycket känslig för överflödigt hårväxt på denna tid, då ju också rakkniven först framträder. Vanliga tänger, både smides- och hovtänger finnas redan på järnåldern.

På bordet ligga några nutida afrikanska pincetter, använda för toalettändamål.

Grupp IV. »Steka»

I äldsta tid halstrade och stekte man på pinnar och heta stenar. På järnåldern stektes säkerligen redan på spett men något sådant ha vi icke kvar. Däremot ha vi en märklig stekpanna eller bakplåt från Västergötland tillhörande denna period. Medeltiden visar oss halster och stekgafflar och från nyare tid ha vi tagit med ett väldigt vridbart stekspett, en munkpanna och en vanlig stekpanna för att representera några mera fulländade redskap inom samma bransch.

Grupp III »Knipa»

Grupp I I »Krossa»

Hovtång och smides-tång, sockertång, glödtång att tända pipan med.	Ordförandeklubb, den ena med hornhuvud, byåldermanskubba med fantastiska djurfigurer, byåldermansstäv, fältherrekubba, kommandostäv och ämbetsstäv.	»Stridsslag» med vassa järnpigg. morgonstjärna, hjälmkrossare, rytthammare, polisbatong från Stockholm, en dag från Arbrå, Hälsingland.	Modärna järnhammare.	»Sätthammare», skaf-tad med rundböjd vidja, använd vid stenarbete, hovhac-ka, krosster, smides-slägga.	Handkvarnar, saltkvarn, snuskvarn; mortlar.
Järntångfunnen i Lunds medeltidslager, brons-pincett med grovt in-ristade ornament.	Bronsklubb, troligen använda som käppknoppar.	Bronsklubb med ett band av grova taggar, yxa av järn, vars hammare dragits ut i en lång pigge.	Järnhammare av olika slag.	Järnslägga.	Ingen kvarn utställd.
Tänger av järn, den större från ett stort smedfynd på Gotland, bronspincetter, den ena förenad med en örslev till ett toilettgarnityr.	Torshammare av silver med silverkedja, en järnring med små torshammare av järn.	Inga stridsklubbor kända.	Järnhammare, den ena med helt järnskaft, från Östergötland.	Järnslägga.	Ingen kvarn utställd.
Pincetter av brons, från äldre bronsåldern ringformiga med breda käftar, från yngre delen av bronsåldern, platta, ornerade med bucklor och linjer.	Inga ceremoniklubbor kända.	Ringformigt klubbhuvud av sten.	Liten bronshammare från Skåne, liten stenhammare.	Slägga av kvartsit med skafträna.	Ingen kvarn utställd.
	Björnhuvudformad klubb, funnen i Ö. Ryds sn. i Östergötland.	Stridsklubba av horn, korsformig stridsklubba av sten samt en båliknande stridsyxa.	Små stenhammare med skafthål eller skaftränna.	»Sätthammare» av kvartsit, använd vid tillslagning av flintredskap.	Handkvarn av en stor, konkav sten med en liten lönsten.
Pincett o. tång	Ceremoniklubba	Stridsklubba	Runda knackstenar.	Hammare	Slägga
		Urform			Mortel o. kvarn

Gafflarna på bordet ha använts på Fidjiöarna.
 »Stekbrädet» från Finland användes i den heta pöteugnen att steka fisk på.

Grupp V. »Kärl.»

Bland alla slags kärl, som använts i olika syften, ha vi valt fyra sorter såsom de viktigaste: dryckeskärl, kokkärl, förvaringskärl och matkärl. Dryckeskärlen av lera ha ända upp i medeltiden behållit ganska enkla former och i senare tid har likartade former hållit sig hos de svarvade träkärlen. En annan säkerligen urgammal form är dryckeshornet, som vi till sist se imiterat i både glas och trä. Det stora präktiga trähornet uppe i valvbågen har tillhört en bonde i Kisa s:n i Östergötland och är daterat 1730. Glaset uppträder för första gången i dryckeskärl under romersk järnålder och är då alltid importerat från romarvärlden. Romarglasat, »remmaren» lever kvar långt in i nutiden.

Grytorna och de stora lerkrukorna ha inte ändrats så värst mycket under årtusendenas lopp och redan under en tidig del av järnåldern var man här i landet i stånd att tillverka de elegantaste laggkärl. Detta och andra slag av träkärl ansågos ännu på 1500-talet fina nog att ingå även i förnämt folks bohag, och hos bönderna ha de ända till 1800-talets senare hälft stått högt i anseende. Tallrikens historia är även den anmärkningsvärt gammal. Två små fat från bronsåldern, ja kanske redan skålen från stenåldern äro att räkna till matkärlens äldsta kända föfäder och ändå se vi högst upp i det röda fältet en skånsk fyrkantig brädlapp, använd att äta på under förra århundradet, och som är bra mycket primitivare än lerfaten.

Kärlserien på bordet visar delvis ännu primitivare former än våra bevarade stenålderskrukor, kalebasser, kokos- och snäckskal. De kokkärl av flätade korgar, som brukats av indianer, ha naturligtvis ej ställts på elden. Kokningen har skett genom att man lagt heta stenar i kärlet tillsammans med vattnet.

Grupp VI. »Elddon.»

Konsten att göra eld hör säkert till de allra första kulturförvärven och är många tiotusentals år äldre än Sveriges första bebyggande. Från mänsklighetens barndom ha ända in till våra dagar ett antal metoder för eldgörning bevarats hos allmogen, bland vilka de märkligaste bestå i att gnida eller borra eld med trä mot trä. Några prov på dylika eldgörningsmeto-

Grupp V. Kärl.

Mått	Materia	Beskrifning	Härkomst	Urform	
				Förvaringskärl	Kokkärl
Tallrikar av trä och porlän, soppterrin, träskål, sovel-fat av trä. — Ovanför kåsa av trä, Dalarna.	Lerkruka, olika flaskor av glas och koppar, bartmannskrustyst, 1600-talet, pipkannor av trä och koppar.	Mässingskittel, koppargryta, täljstensgryta, liten lergryta på tre ben och kaffepetter av koppar.	Tennstopp från 1823, rennare av grönt glas, glashorn från Sandö glasbruk, liten träskål från Dalarna daterat 1806, träskopa, muggar; ovanför prakthorn av trä, daterat 1730, från Östergötland.		
Svarvad träskål funnen på Helgeandsholmen, svarvat träfat, Gotland, bronsfat, Gotland.	Olika krus, en del glaserade. Tennkrus.	Malmgrytor på tre ben, den ena i gjutningen försedd med bomärke.	Träkanna med målade gotiska ornament, krus av rhenski stengods från omkr. 1300, funnet i Ragnhildsholmens slottsruin, dryckeshorn från 1400-talet, monterat i en ställning av förgylld brons med inskrift Jhesus Cristus Maria, liten grov lerkopp.		
Bronsfat, importerat söderifrån till Gotland, lerskål på fot, Öland.	Lerkrukor, laggkärl med beslag av brons, ett från Holland importerat, målade kanna funnen i en grav i Birka.	Kittel av brons, grytor av täljsten och lergods, med hankar (förklarade, blott fästena bevarade) för upphängning över elden.	Koppar av lergods, små, grova, en större med polerad, svart yta, importerad provincialromersk glasbälgare, horn, förmultnat, endast bronsbeslagen bevarade.		
Två fat av lergods.	Kruka av lergods, med grov knottrig yta.	Kokkärl av lergods, grovt, oornat.	Liten kopp av lergods.		
Skål på hög fot, lergods, rikt ornerad med inristade mönster, Skåne.	Kruka av lergods, grov men jämn yta.	Kokkärl av lergods, rikt ornerade, det mindre med hål i kanten för upphängning.	Enkla, grova bälgare, den mindre med några klumpiga ornament, gravgods i hållkistor.		
Matkärl	Förvaringskärl	Litet spelsbottnat lerkärl, efterbildar näverstruten.			Dryckeskärl

der från naturfolken ses på bordet under elddonsgruppen. På väggen ha vi endast tagit med sådana metoder som varit allmänt brukliga och samtidigt lämnat spår efter sig från äldsta tider. Det är framförallt eldslagningen, till en början med flinta mot svavelkis, längre fram med järn eller stål mot flinta eller särskilt formade eldslagningssstenar av kvarts och kvartsit. Eldstålens former växla föga genom tiderna, men på sistone, strax före tändstickans uppkomst kunde de göras ganska eleganta. Jämte eldstålet måste man bära med sig flinta och fnöske, det senare tillverkat av fnöskticken, en svamp som växer på lövträd. Den lilla pyrande glöden i fnösket måste överföras till något lättantändligt bränsle, varvid man slutligen kom på att göra särskilda »tändstickor» doppade i svavel. Här hade man utgångspunkten till de egentliga tändstickorna, där svavelsatsen blandades med andra kemikalier, vilka exploderade vid slag eller gnidning. De första egentliga tändstickorna hade tändsats av fosfor och voro mycket farliga. På 1850-talet uppfunnos i Sverige säkerhetständstickor: »utan svavel och fosfor, tända endast mot lådans plån». Ett par mekaniska elddon, som bygga på slagprincipen, se vi i samma grupp: Den ena, »eldkatten», är av samma konstruktion som ett flintlås, där den i hanen inskruvade flintan av en fjäder bringas att slå mot stålet, och gnistorna falla ned i en under detsamma placerad fnöskdosa. En modern motsvarighet bildar det med en bensinfyllt veke försedda elddonet, där gnistor framkallas av ett stålhjul, som rullas mot ett stycke karborundum. Det är eldslagningens sista kvarleva i våra dagar.

Grupp VII. »Hugga.»

Utgångsformen är här en skivyxa från äldre stenåldern, åstadkommen uteslutande genom fläkning av ett flintstycke, så att det fått en egg vid ena kortsidan. Ur ett sådant redskap ha många slags yxor och mejslar utvecklats och serierna visa rätt tydligt huvuddragen i denna utveckling. Vi se hur stridsyxorna ända från början gjorts tunnare och smäckrare än arbetsyxorna, men redan tidigt försetts med en så lång egg som möjligt. Rekordet i alla dessa hänseenden tas av den otäcka bodelsyxan högst upp. Arbetsyxans olika former äro redan på medeltiden, om inte förr, fullt utbildade, men man har då redan övergivit den från bronsåldern eller troligen ännu tidigare vanliga holkyxan, som varit påträdd på ett vinkelböjt träskaff. Skaffhåll finna vi för övrigt redan i vissa stenåldersyxor. Hur de

Grupp VII »Hugga»					
Landsknektssvärd från 1500-talet, bodelssvärd, nutida kavallerivärja.	Mästerns bilsa (bodelsyxa) från Linsköp, skäggyxa (bondevapen).	Järnyxor av olika slag.	Modärn tvåryxa.	Svarjärn och hålljärn, texta.	Stämjärn, drevjärn, kilar, barkskrapa av horn, använd för avskrapning av bark till bröd
Tvåhandsvärd, träfästet förmlutnat, 1300-talet.	Stora bilformiga stridsyxor av järn.	Järnyxor, en försedd med bomärke.	Tvåryxa av järn, eggen starkt bredad.	Inga håleggade redskap kända.	Järnmejslar, kilar järnpuns.
Järnsvärd, träfästet förmlutnat, vikingatid.	Lätta stridsyxor av järn.	Järnyxor av skilda slag, rester av ett förmlutnat skaff för holkyxa.	Inga tvåryxor kända.	Järnyxa eller järnmejsel med konkav egg.	Liten järnmejsel.
Bronssvärd, massivt fäste med hartsinläggning.	Praktyxor av brons.	Bronsyxor med och utan skaffholk. Enkel stenryxa.	Stenryxa med skaffhåll.	Stenryxa med hållspad egg.	Mejslar av brons.
	Stridsryxa av sten med rundad egg, båtformig stenryxa.	Yxor av flinta och andra stenarter, slipade.	Stenryxa med rundad egg, utan skaffhåll.	Flintyxor och mindre flint- och stenmejslar med hållspad egg.	Små mejslar av sten.
Svärd	Stridsryxa	Arbetsryxa	Grovt tillslagen, oslipad flintryxa.	Håleggade verktyg	
		Urform			Rätmejsel

yxor som icke ha skafthål ha skaftats, därom få vi begrepp genom att betrakta de nedanför på bordet liggande yxorna från naturfolk. På fönsterväggen se vi prov på träd som i våra dagar huggits med gamla stenyxor och en modern stenåldersman i arbete. En särskild grupp huggvapen ända från bronsålderns präktiga långsvärd och fram till bödelssvärdet från 1600-talet visar några stadier av en jämn och vacker utveckling av gamla tiders förnämligaste vapen. En senfödd ättling till svärden bära våra kavallerister.

Grupp VIII. »Skära.»

Det tämligen tillfälliga spån, som man kan slå av en flintboll, har alltid en eller flera mycket skarpa kanter som åtminstone en stund duga utmärkt att skära med, men som äro så tunna, att de mycket fort brytas sönder. Därför har man redan på stenåldern lärt sig framställa olika slags eggjar genom att dela upp den skarpa flinteggen i en mängd små kanter, som var för sig äro mindre ömtåliga. En arbetad flintkniv, skrapa, såg eller skära har därför alltefter sitt ändamål fått olika slags »retuscherings», så att den antingen försetts med riktiga sågtänder eller på annat sätt bearbetats för att bli hållbarare. Utom flintan har man vetat begagna skiffer och tänder, vilka man givit skarpa genom att slipa dem. Metaller som brons och järn äga den stora fördelen framför stenen att kunna fördes med en på samma gång ytterst tunn och ändå hållbar egg. Det är den som gör den stora skillnaden redan mellan en bronskniv och ett flintspån. Utvecklingen inom vissa av grenarna på detta träd ha varit rätt stark t. ex. bland de redskap som använts att skava och skrapa med. I andra grupper se vi en förvånande konservatism, såsom hos skäran och framförallt krumkniven, den halvmånformiga eggen, som förekommer nästan likadan i stenålderns skifferredskap som i nutida läderarbetares och hattmakares verktygslåda liksom hos eskimåerna (på bordet nedanför). Den äldsta kända saxen finna vi i romersk järnålder, en import från romarvärlden som så mycket annat. Under vikingatiden ha vi redan ullsaxen och den moderna skänkelsaxen representerad i fynden.

Grupp IX. »Spinna och väva.»

Redan vid slutet av stenåldern har man i Sverige spunnit tråd och vävt tyg, men inga tygrester ha bevarats från äldre tid än bronsåldern. Hur man bar sig åt att väva under den ti-

G r u p p V I I I . » S k ä r a . »

Bordknivar m. horn-, trä- och metallskaft.	Järnknivar med horn- och träskäft, skomakarkniv.	Bandknivar, skedjarn, hyvelar, räckspar, för skinnberedning.	Gradsåg, sticksåg, handsågar.	Lövkniv, fascinkniv, huggkniv ur jaktbestick, lapstorkkniv.	Järnskära, lie, lövskära.	Hackknivar, sadelmakare- o. hattmakarekniv, sadelmakarkniv.	Skänkelsaxar o. ullsaxar.
Bordknivar m. utsirade horn- och träskäft.	Järnknivar, skaften för-multnade.	Bandkniv.	Inga sågar kända.	Stor huggkniv av järn.	Järnskära.	Krumknivar m. halvcirkelformig egg.	Skänkelsaxar och ullsaxar.
Inga matknivar påträffade.	Järnknivar, skaften för-multnade.	Bandknivar, skedjarn, skavjarn.	Järnsågar med olika skaftanordningar.	Knivformiga järnsvärd.	Järnskära, lie.	Krumknivar av järn.	Ullsaxar av brons och järn, skänkelsax av järn.
Finare bronskniv med genombrutet skaft.	Bronsknivar, en med hornskaft.	Stor, platt flintskrapa.	Bronssåg.	Stor, svängd bronskniv.	Bronsskära.	Krumkniv av brons, rakknivar av brons.	—
Matkniv av flinta.	Tillsågnaflintspån, kniv av vildsvinsbete.	Flintskrapa till skinnberedning e. d.	Flintsåg.	Skifferkniv.	Ett böjt, tillslaget flintspån.	Krumkniv av flinta.	—
Matkniv	Täljkniv	Skavare	Såg	Flintspån.	Storkniv	Krumkniv	Sax
Urform							

Grupp IV. »Steka»		Grupp VI. Elddon		Grupp IX. »Spinna och väva»
Nyare tid	Stekspett, halster och stekgaffel, munkpanna av koppar, vanlig stekpanna, krokig gaffel att ta upp kött ur grytan, Lappland.	Medeltid	Eldstål med broderad pung från 1800-talet, elddon med pung av läder, flinta och fnöske, pistolformigt elddon, stryksticker, säkerhetsändsticker och en modern cigarriändare.	Stående vävstol från norska lappmarken, brickväv från Helsingland, bandvävstol från Dalarna, vävskedar och vävkammar, linfäste och slända, »dockor» för knytning av pisksnärtar.
		Medeltid	Eldstål av olika former.	
Medeltid	Halster av järn från Alnsökungsgård, stekgaffel och köttgaffel.	Järnåldern	Eldstål av olika former, flintstycke, oval eldslagningspung, sten av kvartsit.	Olika slag av vävkammar av ben och horn, små horn- och bronsredskap använda vid matflätning eller som skyttlar, slända från Sigtuna.
		Bronsåldern	Spjutspets av flinta, använd till eldslagning, gravfynd.	
Järnåldern	Stor stekpanna av järn från Falköpingstrakten, trekloig köttgaffel, lik den lapska.	Stenåldern	Eldslagningssten av kvartsit, boll av svavelkis och fnöske-svamp, alla från träskboplater i Alvastra.	Vävtvgd av bränd lera, bricka till brickväv, bennålar troligen använda vid vävning, vävsvärd av järn.

den veta vi icke mycket om, men det finns ytterst enkla metoder som bevarats ända in i våra dagar ej blott hos naturfolken (se borden nedanför) utan också i Norden. Vävstolar av den typ som vi se på denna vägg begagnas ännu i översta Norrland och angränsande delar av Norge. Ännu enklare system för vävning se vi i den lilla bandvävstolen och brickväven. En bricka till en sådan väv finnes bevarad från järnåldern liksom också många av lera och sten gjorda tyngder till stora vävstolar av den här utställda typen. De på blå bakgrund uppsatta, kamformiga redskapen anses vara vävkammar, vilka antingen använts såsom den ovanför sittande järnkammen av järn för att reda varptrådarna i en vävstol med hängande varp eller som en äldre form av vävsked, sådana som vi se på bandvävstolen och bredvid denna. En grov vävsked av trä ovanför bandvävstolen visar, att även detta redskap kan ha kamform. Skillnaden mellan det och de medeltida »vävkammarna», är att den nutida kammens tänder på mitten äro genomborrade med ett hål, varigenom varptrådarna kunna indelas i två av varandra oberoende grupper, som bilda »skäl», när kammen höjs eller sänks. Det äldsta spinnredskapet, sländan, representeras dels av sländtrissor från järnåldern, dels av en hel utomordentligt väl bibehållen liten medeltidsslända, funnen i Sigtuna, och slutligen av en 1800-tals slända, sådan som Orsakullorna spunno på för icke länge sedan. Ett par små redskap på den blåa (medeltids-)fyrkanten anses också höra till textilgruppen. Det ena, av ben, kan möjligen ha använts att göra snoddar på, på liknande sätt som det moderna verktyg som sitter ovanför. Det andra liknande lilla föremålet kan möjligen ha använts som skyttel vid bandvävning. De två bennålarna i det vänstra järnåldersfältet ha troligen använts vid vävning i vävstolar liknande den här utställda, fastän med finare tråd och mindre dimensioner. »Väsvärdet» nederst i mitten har, liksom dess motstycke uppe vid vävstolen (till höger) brukats för att »slå in» inslaget i vävstolar av primitiv form. Det är troligen från järnåldern.

Grupp X. »Smycken»

Människans behov att göra sig fin är urgammalt. Här ha vi endast tagit med några av de viktigaste smycketyperna, hängsmycket, som ofta tar formen av halsband med uppträdda tänder och pärlor av olika material, ringen, som (under bronsåldern) förekommer både som arm-, hals-, fotleds- och fingerringar,

Grupp X. Smycken.

	Silverkedja med fyrkantig medaljong, renaissansen, Lappland. Silverkedja med krucifix, Jämtl.	
Nutida armringar av guld, elfenben och mässing, fingerringar av silver och guldspiral.	Bärnstenshjärtan, örhängen, pärlhalsband, medaljer och hängkors av silver, mestadels från Skåne, vaktmästarbricka.	Ringsöljor och hjärtformiga säljor till allmogedräkt, större och mindre dräktspånen, det största från Skåne, bältespånnen och silverbälte från Lappland, 1500-talstyper.
Armrिंग av silver med nordisk djurornamentik, tidig medeltid, fingerringar av guld och silver.	Halskedja med kristall och bärnstenshjärta, Öland, guldkedja med krucifix, Småland.	Ringsölja, 2 stora spånnen med djurfigurer, Jämtl., mindre spånne med bokstäver och figurer, maljor av silver, dräktbeslag med inskrift Ave Maria.
Snodd halsring, silver, Öland, vikingatid, armspiral av silver, Gotl. vikingatid, snodd armrिंग, guld, Gotl. vikingatid, armrिंग, guld, med djurhuvudformiga ändar, rom. järnåldern, Uppl., fingerring av guld, Västerg.	Brakteat av guld, Gotl., rom. järnåldern, små silverhängen, vikingatid, pärlhalsband av glas, karneol, bergkristall m. m.	Dosformigt spånne, silver, delvis förgyllt, filigranarbete, m. degenererad djurornamentik, Gotl., spånne förgyllt med granater, Gotl., kedjegarnityr med ett runt spånne, Gotl., likarmat bronsspånne, Ol.
Halsringar, brons, från Skåne och Västerg. armspiral, brons och fingerring av brons från Skåne, fotledsring? av brons från Uppland.	Hjärtformig hängprydnad, Uppland.	Tre spånnen: det stora glasögonspånnet från Värmland; bälteknipa, användes av kvinnorna för fashållande av skärpet, Västergötland.
Halsprydnad av sälländer från Gotland.	Amuletter av genomborrade djurtänder, klubbformig bärnstenspärla, pärlor av bränd lera.	

men som med tiden får en mera begränsad användning och *broschen*, som leder sitt ursprung från de nålar som man fäste ihop kläderna med, men som småningom, och det redan tidigt under bronsåldern, utvecklades till rika säljor och spånnen. Det bör särskilt påpekas, att smyckena ofta haft även en annan uppgift än det rena prydnadssyftet att utgöra ett skydd av övernaturlig art en amulett. I analogi med bruket hos naturfolket (se bordet) kunna vi förmoda att redan stenålderns tand- och bärnstenssmycken ha haft en dylik betydelse (jfr också ceremoniklubborna [grupp II] med deras bärnstensyxor och Torshammare). Amulettssyftet går igen ända in i nutidens hängsmycken, ej minst bärnstenshjärtana som i regel givits åt nyfödda barn. De många religiösa symbolerna på medeltidens och allmogens smycken torde också ha haft liknande uppgift.

